

ZDROJ

Ayn Randová

DOKOŘÁN / JIŘÍ KINKOR

Ayn Randová

ZDROJ

Ayn Randová

ZDROJ

Copyright © 1943 by the Bobbs-Merrill Company

Copyright renewed © 1971 by Ayn Rand

Translation © Jana Melicharová, 2000, 2024

Afterword copyright © 1993 by Leonard Peikoff

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání (první elektronické).

Z anglického originálu *The Fountainhead* přeložila Jana Melicharová.

Odpovědný redaktor Marek Pečenka. Redakce Marie Černá.

Obálka, sazba a konverze do elektronické verze Michal Puhač.

Vydal Jiří Kinkor a nakladatelství Dokořán, s. r. o., Holečkova 9, 150 00 Praha 5,
dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz, v roce 2024.

ISBN 978-80-7675-203-0 (pdf)

ISBN 978-80-7675-204-7 (epub)

ISBN 978-80-7675-205-4 (mobi)

(pdf – 1289. publikace, 435. elektronická;

epub – 1290. publikace, 436. elektronická;

mobi – 1291. publikace, 437. elektronická)

Obsah

Část první
PETER KEATING
15

Část druhá
ELLSWORTH M. TOOHEY
221

Část třetí
GAIL WYNAND
431

Část čtvrtá
HOWARD ROARK
561

Doslov
781

Chtěla bych zde vyjádřit svou nejhlubší vděčnost skvělé profesi architektury a jejím hrdinům, kteří nám dali některé z největších projevů lidského ducha, a přece sami zůstali neznámými a pro většinu lidí nepoznanými. Také bych chtěla poděkovat architektům, kteří mi při psaní této knihy velkoryse pomáhali v technických záležitostech.

Žádná osoba ani událost tohoto příběhu nemá spojitost s žádnou skutečnou osobou či událostí. Titulky článků z novin jsem si vymyslela a použila je již v prvním rukopisu tohoto románu před pěti lety. Nebyly převzaty z žádných novin a nemají spojitost s žádnými skutečnými novinovými články.

Ayn Rand
10. března 1943

Předmluva k dvacátému pátému výročí prvního vydání

Mnoho lidí se mě ptá, jaký je můj pocit z toho, že se *Zdroj* vydává už dvacet pět let. Nemohu tvrdit, že bych cítila něco zvláštního, kromě jakési tiché spokojenosti. V tomto ohledu bych mohla svůj postoj k psaní vyjádřit slovy Victora Huga: „Kdyby spisovatel psal jen pro svou dobu, musel bych zlomit pero a zahodit je.“

Někteří spisovatelé, mezi něž počítám i sebe, nežijí, nepřemýšlejí ani nepíší pro tento okamžik. Román v pravém slova smyslu se nepíše, aby se o něm za měsíc nebo rok už nevědělo. Skutečnost, že takový je dnes osud většiny z nich, že se píše a vydávají, jako by to byly časopisy, a stejně tak rychle mizí ze světa, je jedním z nejžalostnějších rysů současné literatury a jednou z nejzřetelnějších obžalob její dominantní estetické filozofie: konkrétního, žurnalistického naturalismu, jenž nyní dospěl do slepé uličky neartikulovaných zmatených zvuků.

Dlouhověkost je – převážně, ač ne výhradně – výsadou dnes již prakticky neexistujícího literárního směru: romantismu. Vzhledem k tomu, že zde nelze pojednat o romantické beletrii obsáhleji, dovoluji si jen připomenout – pro ty studenty, jimž se nedostalo možnosti to zjistit –, že romantismus je *pojmová* umělecká škola. Nezabývá se náhodnými maličkostmi své doby, ale nadčasovými, základními, obecnými otázkami a *hodnotami* lidské existence. Není písemným nebo fotografickým záznamem; je výtvo-rem a projekcí. Nezabývá se – řečeno slovy Aristotela – věcmi, jaké jsou, ale jaké by mohly a měly být.

A na adresu těch, kteří považují vztah k přítomnosti za zásadní, mohu dodat, že potřebu vyjadřovat se k tomu, jak by věci být mohly, necítil člověk nikdy tak zoufale jako dnes.

Tím nechci říci, že když jsem *Zdroj* psala, věděla jsem, že se bude vydávat celých dvacet pět let. Nepřemýšlela jsem o konkrétním časovém období. Věděla jsem jen, že je to kniha, která by *měla žít*. A to se stalo.

Ale to, že jsem to věděla před více než dvaceti pěti lety – že jsem to věděla v době, kdy *Zdroj* odmítlo dvanáct vydavatelů, z nichž někteří ho považovali za „příliš intelektuální“, „příliš kontroverzní“ a neprodejný, protože ho nikdo nebude číst – *tato skutečnost* byla neradostnou částí jeho historie; neradostnou pro mne. Zmiňuji se zde o tom proto, abych podpořila ostatní spisovatele mého druhu, kteří budou muset v budoucnu svádět stejnou bitvu, a připomněla jim, že ji lze vyhrát.

Nemohla bych mluvit o *Zdroji* nebo jakémkoli údobí jeho historie, kdybych se nezmínila o člověku, který mi ho umožnil napsat: o Franku O'Connorovi, mém manželu.

V divadelní hře *Ideál*, kterou jsem napsala na počátku třicátých let, promlouvám ústy hlavní hrdinky, filmové hvězdy: „Chci ho vidět, skutečný, reálný a za svého života, ten vrchol dokonalosti, jehož iluzi vytvářím. Chci ho prožít. Chci vědět, že existuje někde někdo, kdo to chce také. Protože k čemu by člověku bylo vidět nějakou neuskutečnitelnou vizi, pracovat a plát pro ni? I duše potřebuje pohon. Jinak by vyschla.“

Tím pohonem byl pro mne Frank. To on mi poskytl smysl života, z něhož vznikl *Zdroj*, a pomohl mi ho uchovat po ta dlouhá léta, kdy kolem nás nebylo nic kromě šedé pouště lidí a událostí vzbuzujících jen opovržení a odpor. Podstatou toho, co nás spojuje, je skutečnost, že ani jeden z nás nikdy nechtěl ani nebyl v pokušení slevit z ideálů světa prezentovaného ve *Zdroji*. A nikdy nesleví.

Pokud je ve mně něco z naturalistického literáta, zachycujícího ve svých románech dialogy ze „skutečného života“, pak jedinou mou předlohou byl Frank. Například jedna z nejpůsobivějších vět na konci druhé části *Zdroje*, kdy na Tooheyho otázku: „Proč mi neřeknete, co si o mně myslíte?“ Roark odpovídá: „Ale já na vás vůbec nemyslím.“ Takto odpověděl Frank jiné osobě v dosti podobné situaci. „Házíš perly sviním a nedostáváš za to ani vepřovou kost,“ řekl mi jednou Frank o mém profesionálním postavení. Tuto větu jsem vložila do úst Dominique při Roarkově procesu.

Nestávalo se mi často, že bych podléhala nějakým depresím, a když se to stalo, obvykle mě to do druhého dne přešlo. Ale jednu noc, když jsem pracovala na *Zdroji*, jsem cítila tak hluboké znechucení nad stavem „věcí, jaké jsou“, že mi připadalo, že už nedokážu sebrat sílu k tomu, abych udělala další krok k „věcem, jak by měly být“. Frank se mnou tehdy dlouho do noci mluvil. Přesvědčoval mě, proč se člověk nemůže jen tak vzdát a nechat svět těm, jimiž opovrhne. Když domluvil, byla má deprese ta tam a už se nikdy v tak intenzivní podobě nevrátila.

Bývala jsem odpůrcem zvyku vpisovat do knih autorské věnování; tvrdila jsem, že kniha patří každému, kdo dokáže, že je jí hoden. Tu noc jsem však řekla Frankovi, že *Zdroj* věnuji jemu, protože ho zachránil. A jeden z mých nejšťastnějších okamžiků byl pohled na jeho tvář asi o dva roky později v den, kdy přišel domů a uviděl otisk knihy, na jehož vrchní straně bylo strohými, zřetelnými, neosobními písmeny natištěno: *Frankovi O'Connorovi*.

Lidé se mě ptají, zda jsem se za těch dvacet pět let změnila. Ne, jsem stejná – snad jen ještě víc taková. Změnily se mé názory? Ne, mé zásadní

přesvědčení, můj pohled na život a na člověka se, kam až mi paměť sahá, nikdy nezměnily, ale prohloubila se – co do rozsahu i přesnosti – má znalost toho, jak je používat. Jak hodnotím *Zdroj* z dnešního pohledu? Jsem na něj stejně pyšná jako v den, kdy jsem ho dopsala.

Psala jsem *Zdroj* proto, abych na něm prezentovala svou filozofii? Zde bych mohla citovat z *Cíle mého psaní*, přednášky, již jsem 1. října v roce 1963 přednesla na Lewis and Clark College: „To je důvod i účel mého psaní: vytvářet model ideálního člověka. Portrét morálního ideálu jako můj nejvyšší literární cíl, jako důvod sám o sobě – a všechny v románu obsažené didaktické, intelektuální a filozofické hodnoty jsou jen prostředky k jeho dosažení.

Chtěla bych zde zdůraznit toto: mým cílem *není* filozofická osvěta čtenářů. Mým cílem, prapříčinou a prvotním impulsem je portrét Howarda Roarka (či hrdinů *Stávky*) jako účel sám o sobě...

Píšu – a čtu – kvůli příběhu... Kvalitu příběhu posuzuji těmito základními otázkami: „Chtěla bych tyto postavy potkat a vidět jejich osudy ve skutečném životě? Je tento příběh zkušeností, již stojí za to prožít? Je radost ze sledování těchto postav dostatečným účelem sama o sobě?“

Protože mým cílem je představit čtenáři ideálního člověka, musela jsem definovat a uvést předpoklady, jež jeho existenci umožňují a podmiňují. Protože charakter člověka je dán jeho základními myšlenkovými východisky, musela jsem definovat a prezentovat taková východiska, která formují charakter ideálního člověka a která motivují jeho činy; musela jsem definovat a uvést logický kodex etických hodnot. Protože člověk jedná a střetává se s jinými lidmi, musela jsem definovat takový společenský systém, v němž může ideální člověk existovat a fungovat – svobodný, produktivní, logický systém, jenž od každého žádá a v každém oceňuje to nejlepší, co v něm je, což je samozřejmě *laissez-faire* kapitalismus.

Politika, etika ani filozofie však nejsou účelem samy o sobě, v životě ani v literatuře. Jen člověk může být účelem sám o sobě.

Chtěla bych ve *Zdroji* něco podstatného změnit? Ne – proto jsem jeho text ponechala beze změn. Chci, aby zůstal tak, jak byl napsán. Objevila jsem však jednu menší chybu a jednu možná zavádějící větu, které bych chtěla upřesnit, proto se tu o nich zmíním.

Jde o významovou chybu: o užití slova „egotista“ v Roarkově obhajovací řeči, kde by vlastně mělo být užití slova „egoista“. Chyba vznikla tím, že jsem spoléhala na slovník, jenž u těchto dvou slov uváděl natolik zavádějící definice, že mi slovo „egotista“ připadalo blíže významu, který jsem měla na mysli (*Webster's Daily Use Dictionary*, 1933). (V tomto případě však nesou větší vinu současní filozofové než lexikografové.)

Věta, jež by mohla být zavádějící, je obsažena v Roarkově řeči: „Od těchto nejprimitivnějších potřeb až k nejabstraktnějším náboženským představám, od kola k mrakodrapu se všechno, čím jsme a co máme, odvíjí z jediné lidské vlastnosti – z funkce logického myšlení.“

To by mohlo vést k mylnému výkladu, že jde o podporu náboženství či náboženských idejí. Vzpomínám si, že jsem nad touto větou váhala, když jsem ji psala, a že jsem nakonec usoudila, že Roarkův a můj ateismus jsou stejně jako celkové vyznění románu natolik zřejmé, že to nemůže být chápáno mylně, zvláště když jsem řekla, že náboženská vize je produktem lidského myšlení, ne nadpřirozeného zjevení.

Ale otázka tohoto typu by neměla být ponechána možnosti různých výkladů. To, co jsem měla na mysli, nebylo náboženství jako takové, ale zvláštní druh abstraktních vizí, těch nejvznešenějších, jež byly po staletí téměř monopolní výsadou náboženství: *etiku* – ne konkrétní obsah náboženské etiky, ale abstraktní „etiku“, svět hodnot, lidský kodex dobra a zla, s emocionálními pojmy, jako je vrchol, duchovní povznesení, ušlechtilost, úcta, velikost, jež prostupuje svět lidských hodnot a na něž si náboženství činí výhradní nárok.

Stejný význam a smysl jsem měla na mysli i v jiné části románu, v krátkém rozhovoru mezi Roarkem a Hoptonem Stoddardem, jenž by se, vytržen z kontextu, mohl zdát zavádějící:

„Jste hluboce věřící člověk, pane Roarku – svým způsobem. Svědčí o tom vaše stavby.“

„To je pravda,“ připustil Roark.

V kontextu dané situace je však význam jasný: Stoddard tu mluví o Roarkově absolutní oddanosti hodnotám, tomu nejvyššímu a nejlepšímu, o oddanosti ideálu (viz jeho vysvětlení povahy plánovaného chrámu). Stavba Stoddardova chrámu a následný soudní proces vysvětlují tuto otázku zcela jednoznačně.

To mě vede k otázce širší povahy, obsažené v každém řádku *Zdroje*, jíž je třeba porozumět, má-li čtenář pochopit, proč má román tak nadčasovou přitažlivost.

Díky monopolnímu postavení náboženství ve sféře morálky se sdělování emocionálních významů a konotací racionálního pohledu na život velmi ztížilo. Stejně jako si přivlastnilo oblast etiky a obrátilo morálku *proti* člověku, uzurpovalo si náboženství právo i na nejvyšší morální pojmy našeho jazyka a vyčlenilo je z tohoto světa, mimo dosah člověka. „Duchovním povznesením“ se obvykle myslí citový stav vyvolaný nadpřirozeným viděním. „Velebení“ znamená citový prožitek loajality a oddanosti něčemu vyššímu, než je člověk. „Uctívání“ vyjadřuje pocit posvátného respektu

prožívaného na kolenou. „Posvátný“ znamená vyšší než cokoli lidského či pozemského, a tudíž nedotknutelný. A tak dále.

Takové pojmy však pojmenovávají skutečné emoce, i když žádná nadpřirozená dimenze neexistuje; a tyto emoce lze prožívat jako povznášející a zušlechťující, aniž by se člověk musel ponížovat podle náboženských pravidel. Co je tedy jejich zdrojem a čemu odpovídají ve skutečném světě? Je to celý emocionální svět lidské oddanosti morálnímu ideálu. Oprostíme-li se však od náboženstvím dosazeného rámce lidského ponížení, zůstává tento emocionální svět neidentifikovaný, nepojmenovaný a nepoznaný.

A právě tato nejvyšší rovina lidských emocí musí být vysvobozena z temnoty mysticismu a namířena zpět ke svému pravému cíli: k člověku.

V tomto smyslu, v rámci tohoto významu a záměru, mohu nazvat smysl života prezentovaný ve *Zdroji* „chválou člověka“.

Tento pocit prožívá jen málo – velmi málo – lidí neustále; někteří lidé ho zažívají ve vzácných, krátkých okamžicích, jež zazáří jako jiskry a opět pohasnou, aniž by zanechaly nějaké následky; někteří ani nevědí, o čem mluvím, a někteří to sice vědí, ale celý svůj život urputně věnují zákeřnému hašení těchto jisker.

Nepletme si však „chvalu člověka“ s různými pokusy, jimž nejde o oddělení morálky od náboženství a její převedení do světa rozumu, ale o nahrazení těch nejhorších, nejvíce iracionálních prvků náboženství nějakým světským významem. Existují například různé formy moderního kolektivismu (komunistického, fašistického, nacistického atd.), které v plné míře zachovávají nábožensky altruistickou morálku, pouze vymění Boha za „společnost“ coby leníka lidského sebeobětování. Existují nejrůznější školy moderní filozofie, jež, odmítajíce zákon identity, hlásají, že realita je jakési neurčité plynutí času řízené zázraky a formované nahodilými rozmary – ne božími, ale lidskými nebo „společenskými“. Tito neomyšlenkově nechválí člověka, ale pouze zesvětšují stejně hlubokou nenávist k člověku, jakou chovali jejich otevřenější mystičtí předchůdci.

Primitivnější formu stejné nenávisti představuje také striktně konkrétní, „statistické“ myšlení, jež – neschopno pochopit, co je to lidská vůle – prohlašuje, že člověka nelze velebit, neboť nežije takový lidský druh, který by si to zasloužil.

Ti, kdo velebí člověka, vidí jeho nejvyšší možnosti a snaží se je realizovat. Ti, kdo člověka nenávidí, ho vidí jako bezmocného, zpustlého, opovrženého tvora – a dělají vše pro to, aby nikdy nezjistil opak. Zde je důležité připomenout, že jediná možná přímá, introspektivní znalost člověka je znalost sebe sama.

Přesněji řečeno, základní rozdíl mezi těmito dvěma tábory je následující: jedni věří v *duchovní povznesení* lidské sebeúcty a *posvátnost* lidského štěstí na zemi – druzí jsou odhodláni obojímu zabránit. Většina lidí věnuje svůj život a duševní energii čemusi uprostřed, pohybuje se mezi těmito dvěma póly a snaží se vyhnout tomu, aby museli ten problém vyslovit. To ovšem na povaze věci nic nemění.

Jako nejlepší sdělení smyslu života vyjádřeného ve *Zdroji* by mohl posloužit citát, jenž stál v záhlaví jeho rukopisu, ale který jsem ze závěrečné, publikované verze vypustila. Nyní, když ho mohu vysvětlit, ho ráda vpisuji zpátky.

Vypustila jsem ho, protože se zásadně neslučuji s filozofií jeho autora, Friedricha Nietzscheho. Z filozofického hlediska je Nietzsche mystik a iracionalista. Jeho metafyzika je tvořena trochu „byronovským“ a mysticky „zlovolným“ světem; jeho teorie poznání podřizuje rozum „vůli“ neboli citovým či instinktivním, dědičným či vrozeným ctnostem povahy. Jako básník však projevuje někdy (ne důsledně) úžasný cit pro velikost člověka, který vyjadřuje emocionálními, *ne* intelektuálními pojmy.

To platí obzvláště pro citát, jež jsem vybrala. Pod jeho doslovný význam bych se podepsat nemohla: propaguje totiž neobhájitelný princip – psychologický determinismus. Pokud jej však budeme chápat jako poetické vyjádření citového prožitku (a pokud nahradí intelektuální pojem vrozené „základní sebejistoty“ pojmem osvojeného „základního předpokladu“), pak tento citát z Nietzscheho díla *Mimo dobro a zlo* vyjadřuje vnitřní stav povznášející sebeúcty – a shrnuje emocionální důsledky, jejichž je *Zdroj* racionálním filozofickým základem:

„Ne dobré skutky, ale *víra* je zde rozhodujícím a určujícím faktorem – abychom dali staré náboženské frázi nový, hlubší význam –, jakási základní sebejistota ušlechtilé duše, cosi, oč nelze usilovat, co nelze najít a co snad ani nelze ztratit. – *Ušlechtilá duše má úctu sama k sobě.*“

Takový pohled na člověka najdeme v lidských dějinách jen vzácně. Dnes prakticky neexistuje. A přesto právě tento pohled provází – s nejrůznější intenzitou touhy, dychtivosti, vášně a zoufalého zmatku – ty nejlepší lidské jedince při jejich startu do života. Pro většinu z nich to ani není pohled, ale jakýsi zamlžený, tápající, neurčitý pocit, směs kruté bolesti a nevyslovitelného štěstí. Je to pocit obrovského očekávání, pocit, že můj život je důležitý, že mohu dokázat velké věci, a že jsou přede mnou.

Není v povaze člověka – ani žádné jiné živé bytosti – začínat tím, že se dobrovolně vzdá, že si plivne do tváře a zatratí život; na to je třeba procesu mravní zkázy, jenž je u každého jedince jiný. Někteří se vzdávají pod

dotekem prvního tlaku, někteří se zaprodají, někteří padají pomalu a nepostřehnutelně, až vyhasnou úplně, aniž by věděli, kde a jak svůj oheň ztratili. Pak se všichni ztratí v nekonečném bahně svých starších předchůdců, kteří jim neustále opakují, že dospělost znamená netrvat na svých názorech, bezpečí znamená netrvat na svých hodnotách a praktičnost znamená netrvat na své hrdosti. A přesto se někteří nevzdají, jdou dál a vědí, že nelze zradit vlastní oheň, učí se, jak mu dát tvar, význam a jak ho uskutečnit. Ale ať už čeká člověka jakákoli budoucnost, na sklonku svého života hledá každý z nás nějakou ušlechtilou vizi lidské povahy a smyslu života.

Existuje jen velmi málo vodítek. *Zdroj* je jedním z nich.

A to je jedna z nejpodstatnějších příčin jeho stálé přitažlivosti: potvrzení ducha mládí, propagujícího velikost člověka, ukazujícího, co všechno je možné.

Není podstatné, že v každé generaci pochopí a naplní celou skutečnost pravé velikosti člověka jen několik jedinců – a že ostatní ji zradí. Právě těch několik málo hýbe světem a dává životu smysl – a právě těch několik málo jsem se vždy snažila oslovit. Ostatní mě nezajímají, protože nezrazují mě ani *Zdroj*, ale svou duši.

Ayn Randová
New York
květen 1968

Část první
PETER KEATING

1

Howard Roark se smál.

Stál nahý na kraji útesu. Jezero leželo hluboko pod ním. Z nehybné hladiny se vzdouvala k obloze ztuhlá exploze žuly. Voda jako by byla bez života, kámen – jako by tekl. Měl v sobě strnulost onoho krátkého okamžiku bitvy, kdy se bojující strany střetnou tváří v tvář a zůstanou stát v klidu dynamičtějším než pohyb. Kámen se v slunečních paprscích mokře leskl.

Jezero pod ním bylo jen tenkou ocelovou obručí, přetínající skály v půli. Skály se nořily nezměněné dál do jeho hlubin. Začínaly i končily v nebi. Svět se tak zdál být zavěšen v prostoru a připomínal ostrov plující na ničem, ukotvený k nohám muže stojícího na útesu.

Jeho tělo se opíralo o oblohu. Bylo složeno z dlouhých přímek a z úhlů, každý oblý tvar lomený do rovin. Stál bez hnutí s rukama volně svěřenýma podél těla, dlaně vytočené ven. Cítil sevření svých lopatek, klenutí svého krku a váhu krve ve svých rukou. Za sebou, v mělkém žlábků páteře, cítil vítr, který mu čechral vlasy proti obloze. Nebyly ani světlé, ani zrzavé, měly barvu zralého pomeranče.

Smál se tomu, co se stalo ráno, a tomu, co teď leželo před ním.

Věděl, že dny, které ho čekají, nebudou lehké. Bude si muset vyřešit některé otázky a připravit plán dalších kroků. Věděl, že by se nad tím měl zamyslet. A zároveň věděl, že není co rozmýšlet, protože viděl všechno před sebou zcela jasně, protože plán měl hotový už dávno a protože teď se chtěl smát.

Přesto to zkusil. Ale hned to zas pustil z hlavy. Díval se na žulovou horu před sebou.

Pak jeho oči znehybněly. Uvědomil si krajinu, která ho obklopovala, a přestal se smát. Jeho tvář byla jako zákon přírody – něco, o čem nelze diskutovat, co nelze změnit ani uprosit. Nad vyhublými, propadlými tvářemi

vystupovaly výrazné lícní kosti, chladné a klidné šedé oči, pevně semknutá, pohrdavá ústa, ústa kata nebo světce.

Díval se na žulu. Být rozlámána do kvádrů, pomyslel si, a přetvořena do stěn. Pohlédl na strom. Být pokácen a rozřezán do trámů. Pohlédl na rezavou žílu v kameni a představil si železnou rudu pod zemí. Být roztavena a vyzdvižena jako traverzy vysoko k obloze.

Tyto skály, pomyslel si, jsou tu pro mne; čekají na vrtáky, dynamit a na můj hlas; čekají, až je někdo rozláme, rozřeže, otluče; čekají na své znovuzrození, na tvar, který jim dají mé ruce.

Pak zavrtěl hlavou, protože si vzpomněl na to, co se stalo ráno, a na to, že ho čeká spousta práce.

Přistoupil k okraji útesu, rozmáchl se pažemi a zmizel v obloze pod sebou.

Rychlými tempy zamířil napříč jezerem k protějšímu břehu. Doplavал ke skalám, kde si předtím nechal šaty. S lítostí se rozhlédl kolem sebe. Ty tři roky, co žil ve Stantonu, sem chodil, kdykoli našel volnou chvíli, což nebývalo často. Chodil sem za svou jedinou relaxací – zaplavat si, odpočínout, přemýšlet, být sám a cítit, že žije. První věc, kterou chtěl ve své čerstvě nabyté svobodě udělat, bylo přijít sem, protože věděl, že je to naposledy. Ráno byl vyloučen z Fakulty architektury Vysoké školy technologické ve Stantonu.

Natáhl na sebe svršky. Staré džíny, sandály a košili s krátkými rukávy, již chyběla většina knoflíků. Vyběhl po úzké pěšině mezi balvany na cestu, ubíhající zelenou strání k silnici.

Kráčel rázně s uvolněně ledabylou samozřejmostí pohybu. Kráčel v slunci dlouhou silnicí. V dálce před ním ležel na pobřeží řeky Massachusetts Stanton, městečko krčící se coby pouhé pozadí klenotu své existence – věhlasné Akademie tyčící se na kopci za ním.

Vstup do Stantonu vymezovala skládka. Šedá halda odpadu vyrůstající z trávy. Trochu se z ní kouřilo. V plechovkách se odrážely paprsky slunce. Silnice minula první domky a zamířila ke kostelu. Kostel – gotický monument z šindelů natřených holubí modří a nic nepodpírajících, masivních dřevěných pilířů. Okna s vitrážemi bohatě zdobily ornamenty z imitace kamene. Za kostelem se silnice rozdělovala do dlouhých ulic lemovaných úzkými pruhy pečlivě posekaných, šlechtěných trávníků. Za nimi stály dřevěné budovy násilně zbavené jakéhokoli tvaru – vykroucené do štítů, věží a vikýřů, vyduté verandami, stlačené pod obrovské strmé střechy. V oknech vlály bílé záclony. U bočních dveří jednoho z domů stála popelnice přetékáající odpadky. Na zápraží se na polštáři povaloval starý, uslintaný čínský pinč. Mezi sloupy verandy pleskaly ve větru rozvěšené pleny.

Howard Roark procházel městem a lidé se za ním ohlíželi. Někteří ho provázeli pohledem plným náhle vzplanuvší záště. Nevěděli, kde se v nich vzala; byl to instinktivní dojem, jež jeho přítomnost ve většině lidí vzbuzovala. Howard Roark však neviděl nikoho. Pro něj byly ulice liduprázdné. Mohl tam zrovna tak kráčet úplně nahý.

Přešel přes stantonské náměstí, širokou zelenou plochu lemovanou obchody. Ve výlohách byly vylepeny čerstvé plakáty: VÍTEJTE MEZI ABSOLVENTY ROČNÍKU '22! HODNĚ ŠTĚSTÍ ABSOLVENTŮM ROČNÍKU '22! Studenti ročníku '22 Vysoké školy technologické ve Stantonu měli být odpoledne slavnostně promováni.

Roark zahrnul do postranní ulice, kde na malém kopci nad zarostlou roklí stál na konci dlouhé řady dům paní Keatingové. V tom domě bydlel tři roky v podnájmu.

Paní Keatingová stála na verandě a krmila párek kanárků v kleci zavěšené nad zábradlím. Když spatřila Roarka, ustala její buclatá ručka v pohybu. Zvědavě ho zkoumala. Pokusila se našpulit ústa k patřičně soucitému výrazu, podařilo se jí však jen prozradit své marné úsilí. Roark vešel na verandu a bez povšimnutí ji míjel. Zastavila ho:

„Pane Roarku!“

„Ano?“

„Pane Roarku, moc mě mrzí –“ začala váhavě, „co se vám dneska stalo.“

„Co máte na mysli?“ opáčil.

„Přece, jak vás vyhodili ze školy. Ani nevíte, jak je mi to líto. Umím si představit, jak vám asi je...“

Díval se na ni, ona však věděla, že ji nevidí. Ačkoli, to není přesné, pomyslela si. Vždycky se díval na lidi zpříma a těm jeho divným očím nikdy nic neuniklo, ale člověk měl pocit, jako by byl vzduch. Prostě jen koukal a mlčel.

„Já ale vždycky říkám,“ pokračovala, „že všechno zlé je k něčemu dobré. Já vím, že architekturu asi budete muset pustit z hlavy, že jo? Ale mladý člověk si může docela slušně vydělat i v úřadě nebo v obchodě, nebo jinde.“

Vešel do domu.

„Jo, pane Roarku!“ zavolala za ním.

„Ano?“

„Volal vám děkan, když jste tu nebyl.“

Aspoň jednou kdyby s ním něco hnulo. Kdyby to s ním hnulo, znamenalo by to, že ho něco zlomilo. Ale co ji na něm tak rozčilovalo, že ho vždycky chtěla vidět zlomeného, to nevěděla.

„Cože?“

„Pan děkan,“ zopakovala nejistě a snažila se znovu vyloudit na tváři patřičný výraz. „Pan děkan osobně, tedy jeho sekretářka.“

„No a?“

„Vzkazuje vám, abyste k němu zašel hned, jak se vrátíte.“

„Děkuju.“

„Co vám tak může teď chtít?“

„Nevím.“

Řekl: „Nevím.“ Ona ale slyšela zřetelné: „To je mi úplně fuk.“ Nevěřicně na něj zírala.

„Mimochodem,“ dodala bez jakékoli zjevné souvislosti, „Petey dnes promuje.“

„Dneska? Aha, no jo.“

„Je to pro mne velký den. Když si pomyslím, jak jsem šetřila a dřela se, aby ten kluk vystudoval. Ne že bych si stěžovala. Chraňbůh! Petey je chytrý chlapec.“

Hrdě se napřímila. Její malé, podsadité tělo bylo pod naškrobenými záhyby plátěných šatů sešněrováno tak těsně, že se zdálo, jako by se jí všechen tuk vytlačil do zápěstí a kloubů.

„Teda,“ pokračovala rychle a dychtivě ve svém oblíbeném tématu, „ne že bych se chtěla nějak vychloubat. Některé matky mají prostě štěstí, a jiné nemají. Všichni máme, co si zasloužíme. Ale jen počkejte, kam až to Petey dotáhne. Ne že bych si přála, aby se můj chlapec udřel k smrti, a budu vděčná Bohu za každý malý úspěch, kterého dosáhne. Ale to bych se na to podívala, jestli ten kluk nebude jednou nejlepším architektem v téhle zemi!“

Pohnul se k odchodu.

„Já tu hloupě tlachám a zdržuju vás!“ řekla zvesela. „Musíte se přece rychle převléknout a běžet. Děkan čeká.“

Dívala se za ním prosklenými dveřmi a sledovala, jak jeho vyzáblá postava prochází její úzkostlivě naklizenou halou. Jeho přítomnost v domě ji vždycky znervózňovala a naplňovala jakýmsi pocitem neurčitého napětí, jako by čekala, že se každou chvíli náhle prudce otočí a rozbije některý z kávových stolků, čínských váz nebo zarámovaných fotografií. Nic tomu, že by se něco takového mohlo stát, nenasvědčovalo. Neměla pro to žádný důvod, a přesto to stále očekávala.

Roark vyšel po schodech nahoru do svého pokoje. Byla to prostorná místnost, jejíž holé stěny byly do očí čistým, zářivě bílým nátěrem. Paní Keatingová měla vždycky pocit, jako by v ní Roark ani nebydlel. V pokoji vybaveném jen nejnutnějším nábytkem nikdy nepřibyl jediný předmět, nikde žádné obrázky, žádné univerzitní vlaječky, ani náznak lidského doteku.

Kromě oblečení a výkresů si do pokoje nic nepřinesl; oblečení bylo pár kousků, výkresů hromady. Byly naskládány v rohu do vysokého štosu; někdy jí připadalo, jako by tam bydlely spíš ony než on.

Roark zamířil k výkresům; ty musel zabalit jako první. Vzal jeden do ruky, pak druhý, pak další. Stál a prohlížel si velké archy papíru.

Byly to nákresy budov, jaké ještě nikdy nespatřily světlo světa. Vypadaly jako první budovy postavené prvním člověkem, který o jiných budovách postavených před ním nikdy nic neslyšel. Nedalo se o nich říct nic víc než to, že každá z nich byla jednoznačně tím, čím měla být. Nepůsobily dojmem, že by jejich projektant nad nimi strávil dlouhé hodiny usilovného přemýšlení a skládal dveře, okna a sloupy dohromady podle učebnicových pravidel a tak, jak ho zrovna napadlo. Vypadaly, jako by samy vyrostly ze země, díky nějaké živoucí síle, už hotové a nezměnitelně přesné. Ruka, jež ony ostré tahy tužkou vytvořila, se stále ještě měla mnohému učit. Ani jediná čára se však nezdála být nadbytečná, nechyběla žádná nezbytná plocha. Stavby působily stroze a jednoduše, když se však na ně člověk zadíval, zjistil, jak precizní práce, jak komplexní metoda, jaký myšlenkový náboj se v této jednoduchosti skrývá. Ani v sebemenším detailu nepodléhaly žádnému zákonu. Nebyly to ani klasicistní, ani gotické, ani renesanční budovy. Byly to budovy Howarda Roarka.

Nad jednou skicou se zarazil. Byl to výkres, s nímž nebyl spokojen. Uložil si ho jako cvičení mimo svou školní práci. To dělával dost často, vždycky když objevil nějaké zajímavé místo, které ho přimělo, aby se zastavil a pokusil se představit si, jaká budova by se k němu hodila. Nad hotovou skicou strávil už několik večerů a snažil se přijít na to, v čem udělal chybu. Teď, když se na výkres podíval s odstupem, uviděl chybu náhle zcela jasně.

Rozhodil arch na stůl, sklonil se nad ním a prořal úhlednou kresbu několika svižnými čarami. Občas se zastavil, aby se na skicu pozorně zadíval, bříška prstů přitisknutá k papíru; jako by ten dům držel holýma rukama. Měl dlouhé prsty, zřetelné žíly a vystouplé klouby a zápěstí.

Uplynula hodina, když uslyšel zaklepání na dveře.

„Dále!“ řekl automaticky, aniž ustal v práci.

„Pane Roarku!“ zvolala paní Keatingová s úžasem, zírající na něho ode dveří. „Co tu proboha ještě děláte?“

Otočil se a zadíval se na ni, jako by se snažil vzpomenout, kdo to je.

„Co ten děkan?“ zakvílela. „Vždyť na vás čeká!“

„Aha,“ řekl Roark. „Aha. Zapomněl jsem.“

„Vy jste... zapomněl?“

„Ano.“ V jeho hlase byla stopa údivu nad jejím ohromením.

„Já prostě nemám slov,“ řekla přiškrceně. „Ale dobře vám tak. Můžete si za to sám. Myslíte snad, že na vás bude mít čas, když v půl páté začínají promoce?“

„Už jdu, paní Keatingová.“

Nebyla to jen zvědavost, co ji nutilo se tak angažovat; byla to i skrytá obava, že by mohl být výrok univerzitní komise zrušen. Roark zašel do koupelny na konci chodby. Pozorovala ho, jak si myje ruce a uhlazuje uvolněné prameny rovných vlasů z čela do alespoň jakéhosi zdání upravenosti. Když vyšel z koupelny a zamířil ke schodišti, uvědomila si, že odchází.

„Pane Roarku!“ vypravila ze sebe, ukazujíc na jeho oděv. „Snad nechcete jít v tomhle?“

„Proč ne?“

„Vždyť je to váš děkan!“

„Už ne, paní Keatingová.“

Jako by ho to snad těšilo, nechtěla věřit vlastním uším.

Vysoká škola technologická ve Stantonu stála na kopci. Její zdi ozubené cimbuřím se tyčily nad městem jako královská koruna. Připomínala středověkou pevnost, do jejíhož pupku kdosi narouboval gotickou katedrálu. Pevnost rozhodně sloužila svému účelu; masivní cihlové zdi, několik podélných otvorů dostatečně širokých pro strážce, bašty, za nimiž se mohli skrýt hradní lukostřelci, a rohové hlásky, z nichž se mohl na útočníky lít vroucí olej, kdyby snad někdy ve vzdělávacím institutu takový stav ohrožení nastal. Nad tím vším se vypínala katedrála, zahalená do nádhery kamenného krajkoví, skýtajícího chabou obranu proti svým dvěma úhlavním nepřátelům: světlu a vzduchu.

V děkanově kanceláři to vypadalo jako v kapli. Tonula ve snovém příšeří, živeném jediným vysokým oknem s barevnou vitráží. Tlumené světlo se vlévalo dovnitř skrze hávy strnulých světců s pahýly ulámaných rukou. Po obou stranách nikdy nepoužívaného krbu dřepěly dva původní chrliče, z nichž jeden byl zalit červeným a druhý purpurovým bodovým světlem. Nad krbem byl zavěšený obraz znázorňující Parthenón, do jehož středu dopadal kužel zeleného světla.

Když Roark vstoupil do místnosti, rýsovala se děkanova postava v nejasných obrysech za pracovním stolem, vyřezávaným jako zpovědnice. Byl to malý, kyprý muž, jehož tělesnou hmotu rozlévajících se do šíře kontrolovala houževnatá důstojnost.

„Á, to jste vy, Roarku,“ vyloudil na rtech úsměv. „Posadte se, prosím.“

Roark se posadil. Děkan si složil ruce na břicho a očekával prosby a omluvy. Nic takového však nepřicházelo. Děkan si odkašlal.

„Myslím, že není třeba, abych tu zdůrazňoval, že je mi té nešťastné události z dnešního rána líto,“ začal, „protože předpokládám, že jste si mohl být mým upřímným zájmem o vaši budoucnost vždy jistý.“

„Ne, to opravdu není třeba,“ odpověděl Roark.

Děkan na něj tázavě pohlédl, nicméně pokračoval:

„A stejně tak nemusím zdůrazňovat, že já jsem proti vám ruku nezvedl. Zdržel jsem se hlasování. Ale možná by vás mohlo zajímat, že máte v radě poměrně odhodlanou skupinku obhájců. Nepočetnou, ale odhodlanou. Profesor stavebních konstrukcí za vás bojoval jako opravdový křižák. A stejně tak profesor matematiky. Nicméně počet těch, kteří cítili povinnost hlasovat pro vaše vyloučení, je bohužel výrazně převyšoval. Profesor Peterkin, váš umělecký oponent, udělal z té záležitosti exemplární případ. Šel dokonce tak daleko, že nám pohrozil svou rezignací, pokud na škole zůstanete. Měl byste si uvědomit, že to byla z vaší strany velká provokace.“

„Já vím,“ řekl Roark.

„A v tom je ten zásadní problém. Mám na mysli váš postoj k předmětu architektonická tvorba. Nikdy jste mu nevěnoval náležitou pozornost. Ovšem ve všech technických oborech jste vynikal. Nikdo samozřejmě nepopírá, že inženýrské stavitelství je pro budoucího architekta důležité, proč však zacházet do extrémů? Proč zanedbávat uměleckou a inspirační složku své profese a věnovat se jen všem těm strohým, technickým a matematickým předmětům? Chtěl jste se přece stát architektem, ne stavebním inženýrem.“

„Má smysl to ještě rozebírat?“ zeptal se Roark. „To všechno už je minulost. Diskutovat teď o mé volbě předmětů je dost zbytečné.“

„Snažím se vám pomoci, Roarku. Měl byste být trochu soudný. Nemůžete přece popřít, že jste byl mnohokrát předem varován.“

„To nemohu.“

Děkan si poposedl. Něco ho znervózňovalo. Roarkův pohled byl zdvořilost sama. V tom, jak se na mne dívá, není nic špatného, pomyslel si, nedá se mu nic vytknout, naopak, věnuje mi maximální pozornost. Ale jako bych tu vůbec nebyl.

„Každý úkol, který vám byl zadán,“ pokračoval děkan, „každý projekt, který jste měl navrhnout – co jste s ním udělal? Pojal jste ho tím svým – těžko to nazvat stylem – neskutečným způsobem. Ten ovšem odporuje všem zásadám, které jsme se vás snažili naučit, všem uznávaným uměleckým hodnotám a tradicím. Možná se považujete za modernistu, ale ani to nejste. Vy jste... vy jste naprostý šílenec, nezlobte se na mne.“

„Já se nezlobím.“

„Když šlo o projekt, kdy je volba stylu ponechána na studentovi, a vy jste z něj vytvořil jeden z těch svých husarských kousků, mávli nad vámi ještě profesori rukou, protože upřímně řečeno nevěděli, co s tím. Když jste si však měl poradit s historickými styly, vypracovat návrh tudorovské kaple nebo francouzské opery, odevzdal jste cosi, co připomínalo hromadu krabic navršených bez ladu a skladu na sebe. Nazval byste to splněním zadání, anebo obyčejnou neukázněností?“

„Neukázněností,“ přitakal Roark.

„Snažili jsme se dát vám šanci s ohledem na vaše vynikající výsledky v ostatních předmětech. Když jste však odevzdal toto –“ děkanova pěst dopadla na arch papíru rozložený před ním, „coby renesanční vilu a zároveň jako svou ročníkovou práci, tak to už bylo, hochu, opravdu příliš!“

Na papíru byla kresba – dům ze skla a betonu. V rohu se vyjímal výrazný, hranatý podpis: Howard Roark.

„Jak jste mohl čekat, že vás s něčím takovým necháme projít?“

„Nečekal jsem to.“

„Nedal jste nám na výběr. Přírozeně nám to teď budete zazlívát, ale...“

„Vůbec ne,“ přerušil ho Roark tichým hlasem. „Naopak bych se měl omluvit. Obvykle o sobě nenechávám rozhodovat jiné. Tentokrát jsem však udělal chybu. Neměl jsem čekat, až mě vyhodíte. Měl jsem už dávno odejít sám.“

„Ale, ale, nesmíte to hned vzdávat. To by nebyl ten nejsprávnější přístup. Zvlášť když jsem vám ještě neřekl všechno.“

Děkan se naklonil důvěrně dopředu a pousmál se, vychutnával si předehtu k dobrému skutku.

„To je totiž ten pravý důvod, proč jsem vás pozval. Chtěl jsem vám to oznámit co nejdřív, abyste se zbytečně dlouho netrápil. Přiznávám, že jsem tak trochu zneužil dobré nálady předsedajícího, když jsem se mu o tom zmiňoval, ale... A zdůrazňuji, že neslibil nic výslovně, přesto však... Věc se má prostě asi takto: pokud si uvědomíte závažnost situace a uděláte si krátkou přestávku, abyste si odpočinul a všechno si pěkně promyslel, abyste řekněme dospěl, byla by tu určitá možnost přijmout vás příští rok zase zpátky. Znovu připomínám, že nemohu nic slíbit, je to čistě neoficiální a bylo by to dosti neobvyklé gesto, ale vzhledem k okolnostem a vašemu vynikajícímu prospěchu je tu velmi reálná šance.“

Roark se usmál. Nebyl to však výraz štěstí ani vděčnosti. Byl to obyčejný úsměv, vyjadřující pobavení.

„Obávám se, že si nerozumíme,“ řekl. „Jak jste přišel na to, že bych se chtěl vrátit?“

„Co prosím?“

„Já se nechci vrátit. Už se tu nemám co naučit.“

„Já vám nerozumím,“ řekl děkan kamenným hlasem.

„To snad ani není třeba. Vás už to přece nemusí vůbec zajímat.“

„Mohl byste mi to laskavě objasnit?“

„Pokud na tom trváte... Já chci být architekt, ne archeolog. Nevím, proč bych měl navrhovat renesanční vily. Proč se to mám učit, když je nikdy nebudu stavět?“

„Milý hochu, velký renesanční sloh není zdaleka mrtev. Každý den vznikají v tomto slohu nové a nové stavby.“

„Jistě. A budou vznikat dál. Ale nebudu je stavět já.“

„Ale no tak, nebuďte směšný.“

„Přihlásil jsem se na tuto školu, abych se tu naučil stavět. Když jsem dostal za úkol vypracovat nějaký projekt, mělo to pro mne jediný význam – naučit se ho vyřešit tak, jak bych v budoucnosti řešil skutečný projekt. Kreslil jsem je tak, jak je budu jednou stavět. Naučil jsem se tu všechno, co jsem se naučit mohl, tedy v technických předmětech, o kterých máte tak nevalné mínění. Další rok kreslení italských pohlednic by mi už k ničemu nebyl.“

Ještě před hodinou si děkan přál, aby tento rozhovor proběhl pokud možno v klidu. Teď ale toužil po tom, aby Roark projevil alespoň nějakou emoci; zdálo se mu nepřirozené, že zůstává v takové situaci tak přirozeně klidný.

„Chcete mi snad tvrdit, že opravdu vážně pomýšlíte na to, že budete stavět *tímto* způsobem, až se stanete architektem, jestli se jím kdy stanete?“

„Ano.“

„A kdo vám to asi tak umožní, milý kolego?“

„O to přece nejde. Jde o to – kdo mi v tom zabrání?“

„Poslyšte, toto je vážná věc. Vidím, že jsem si s vámi měl dlouze a otevřeně pohovořit mnohem dřív... Já vím, já vím, nepřerušujte mě, že jste viděl pár modernistických budov a ty vás nadchly. Ale uvědomujete si, že celá ta takzvaná moderní vlna je jen pomíjivé pozlátko? Musíte pochopit – a prokázaly to všechny uznávané osobnosti –, že všechno, co je v architektuře krásné, už bylo postaveno. A každý sloh uplatňovaný v minulosti je nevyčerpatelnou studnicí pokladů. Stačí jen vybírat z děl velkých mistrů. Kdo jsme, abychom se nad ně povyšovali? Můžeme se jen snažit s úctou je napodobovat.“

„Proč?“ zeptal se Roark.

Ne, ujišťoval se děkan, neřekl nic víc, je to jen zcela nevinná otázka, není v ní nic útočného.

„Ale to je přece známá pravda!“

„Podívejte,“ řekl Roark klidně a ukázal na okno. „Vidíte tu školu a město? Víte, kolik lidí se tam prochází a žije? Mně je úplně jedno, co si kdo z nich anebo všichni dohromady myslí o architektuře – nebo o čemkoli jiném, když na to přijde. Proč bych se měl ohlížet na to, co si mysleli jejich dědečkové?“

„Je to uznávaná tradice.“

„Proč?“

„Proboha, neptejte se tak hloupě...“

„Ale já tomu nerozumím. Proč chcete, abych si myslel, že právě toto je skvělá architektura?“ Ukázal na obraz Parthenónu.

„Protože je to Parthenón,“ odvětil děkan.

„No a?“

„Nemám čas na hloupé otázky.“

„No dobře.“ Roark vstal, sebral ze stolu dlouhé ukazovátko a přešel k obrazu. „Mám vám tedy říct, co je na tom špatné?“

„Je to *Parthenón!*“ upozornil ho děkan.

„Ano, zatraceně, Parthenón!“

Ukazovátko udeřilo do skla obrazu.

„Podívejte se,“ řekl Roark, „to slavné kanelování na těch slavných sloupech – proč tam je? Aby se zakryly spoje ve dřevě – pokud jsou ovšem ty sloupy dřevěné, a to tyto nejsou, jsou z mramoru. Tyto triglyfy, co je to? Dřevo. Dřevěné trámy, tak, jak se musely pokládat, když si lidé začali stavět dřevěné chatrče. Ti vaši slavní Řekové vzali mramor a udělali z něj kopie dřevěných staveb, protože to tak před nimi dělali jiní. Po nich přišli slavní renesanční mistři a vyrobili z těch mramorových kopií dřevěných staveb sádrové kopie. A my teď z těch sádrových kopií mramorových kopií dřevěných staveb děláme kopie z oceli a betonu. Ale proč?“

Děkan na něj nechápavě zíral. Něco ho mátl, ne v těch slovech, ale ve způsobu, jakým je Roark pronášel.

„Mluvíte o zásadách?“ řekl Roark. „Já mám také své zásady: to, co se dá vytvořit z jednoho materiálu, se nemá nikdy tvořit z jiného. Dva různé materiály nejsou nikdy stejné. Žádná dvě místa na zemi nejsou úplně totožná. Žádné dvě budovy neslouží stejnému účelu. Účel, místo a materiál určují tvar. Nic nemůže být smysluplné a krásné, pokud to nevzejde z jedné jediné základní myšlenky, které se pak podřídí každý jednotlivý detail. Budova žije svým vlastním životem, stejně jako člověk. A může si zachovat svou tvář jen tehdy, pokud dokáže jít za svou vlastní pravdou, za svým jediným cílem a sloužit svému jedinému účelu. Člověk si také

od nikoho nepůjčuje části svého těla. A stejně tak si budova nikde nepůjčuje kousky své duše. Tu jí dává její tvůrce v každé stěně, v každém okně a schodišti, které ji vyjadřují.“

„Ale všechny ideální formy vyjádření už byly dávno objeveny.“

„Vyjádření – čeho? Parthenón přece nesloužil stejnému účelu jako jeho dřevěný předchůdce. Letištní terminál neslouží stejnému účelu jako Parthenón. Každá forma má svůj vlastní význam. Každý člověk si vytváří svůj význam, formu i cíl. Proč je tak důležité, co před námi udělali jiní? Proč člověk uctívá něco jen proto, že to nevymyslel on sám? Proč dává za pravdu všem ostatním, jen ne sám sobě? Proč by měli mít všichni ostatní patent na pravdu? Proč se z pravdy dělá čistě aritmetická záležitost – a navíc jen pouhé sčítání? Proč je všechno překrucováno, jen aby to zapadlo do řady? Asi to má nějaký důvod. Já nevím. Nikdy jsem tomu nerozuměl. Ale rád bych to někdy pochopil.“

„Proboha,“ hlesl děkan. „Sedněte si... Tak je to lepší. Nemohl byste laskavě odložit to ukazovátko? – Děkuji. A teď mě dobře poslouchejte. Nikdo nikdy nepopíral význam moderních technologií. Je samozřejmě třeba přizpůsobit krásu minulosti potřebám současnosti. Hlas minulosti je ovšem hlasem lidu. V architektuře ještě nikdy nic nevzniklo zásluhou jednoho člověka. Skutečný tvůrčí proces je pomalý, postupný, anonymní a kolektivní a každý jedinec v něm spolupracuje s ostatními a podřizuje se požadavkům většiny.“

„Jenomže já,“ řekl Roark klidně, „mám před sebou řekněme ještě šedesát let života. Většinu toho času strávím prací. Vybral jsem si tedy práci, která mě baví. Kdyby mě nebavila, pak bych se dobrovolně upsal k šedesáti letům mučení. A práce mě může bavit jen tehdy, když ji budu dělat, jak nejlépe dovedu. Ale co je to nejlépe, to je věc určitých měřítek, a ta si musím stanovit sám. Nejsem ničí dědic. Nemám za sebou žádnou tradici. Mohu stát snad jedině na jejím začátku.“

„Kolik vám je?“ zeptal se děkan.

„Dvaadvacet,“ odpověděl Roark.

„Tak to se dá ještě omluvit,“ řekl děkan, zjevně uklidněn. „Z toho vyroste.“ Usmál se. „Staré principy přežily tisíce let a nikdo je nedokázal překonat. Čím jsou ti vaši modernisté? Jen pomíjivá móda, exhibicionisté snažící se upoutat pozornost. Sledovali jste někdy, jak vypadá jejich kariéra? Dokázal byste jmenovat jediného, který dosáhl nějaké trvalejší slávy? Podívejte se na Henryho Camerona. Velká osobnost, před dvaceti lety vůdčí autorita. A dnes? Může být rád, když dostane – jednou za rok – zakázku na přestavbu garáže. Ztroskotanec a alkoholik, který...“

„Henryho Camerona vynechme.“

„Ale? Vy se s ním snad znáte osobně?“

„Ne. Ale znám jeho stavby.“

„A jistě vám připadají...“

„Řekl jsem, že o Henrym Cameronovi nechci mluvit.“

„To se podívejme! Uvědomujete si, že vám poskytuji značnou... značnou svobodu projevu? Obvykle se studenty, kteří se chovají jako vy, příliš nediskutují. Přesto bych se rád pokusil, je-li to vůbec možné, zabránit tragédii, k níž se tu očividně schyluje. Dramatu mladého muže obdařeného nespornými intelektuálními schopnostmi, který usilovně pracuje na tom, aby si zkažil život.“

Děkan nechápal, jak mohl profesorovi matematiky slíbit, že pro tohoto hochu udělá, co bude v jeho silách. A to jen na základě slov, která profesor pronesl, když ukazoval na Roarkův projekt: „To je velká osobnost.“ Velká osobnost, nebo odepsaný člověk, pomyslel si děkan. Zavrtěl hlavou. Ani jedno mu nepřipadalo dost výstižné.

Promítl si, co věděl o Roarkově minulosti. Jeho otec, ocelářský pudlař odkudsi z Ohia, zemřel už dávno. V chlapcově zápisové listině nebyli uvedeni žádní blízcí příbuzní. Kdykoli se Roarka někdo zeptal na jeho rodinu, odpovídal neurčitě: „Myslím, že žádné příbuzné nemám. Možná někde. Nevím.“ Tvářil se užasle, když mu bylo dáno najevo, že by se o to mohl třeba zajímat. Na škole neměl jediného přítele a žádné nevyhledával. Odmítal členství v jakémkoli studentském spolku. Prošel takto nedotčen celou střední školou i třemi lety zde na institutu. Od dětství vypomáhal na stavbách. Jako zedník, instalatér, montér, dělal cokoli, co bylo zrovna potřeba. Cestoval za prací od malých měst k větším a postupoval dál a dál na východ. Loni o prázdninách ho děkan viděl v Bostonu, jak chytá nýty na stavbě mrakodrapu. Dlouhé tělo v zamaštěné kombinéze, uvolněné, jen oči ve střehu a pravá ruka se čas od času zkušeně a bez zjevné námahy natáhla, aby zachytila letící ohnivou kouli v okamžiku, kdy už se zdálo, že žhavý nýt mine kbelík a udeří ho do obličeje.

„Poslyšte, Roarku,“ řekl děkan mírně, „musel jste si na své vzdělání obtížně vydělávat. Chybí vám už jen jeden rok. Měl byste zvážit jednu neméně důležitou otázku, důležitou zvláště pro hochu vašeho postavení. Povolání architekta má také svou *praktickou* stránku. Architekt přece neslouží sám sobě. Je jen nepatrnou částí velkého společenského celku. Klíčovým heslem našeho moderního světa je spolupráce, a pro profesi architekta to platí dvojnásob. Myslel jste někdy na své potenciální zákazníky?“

„Ano,“ odpověděl Roark.

„Zákazník,“ zopakoval děkan. „Klient. Na něho je třeba myslet především. To on bude bydlet v domě, který postavíte. Vaším jediným zájmem je vyhovět zákazníkovi. Musíte se snažit dát jeho přání náležitý umělecký výraz. Lze snad k tomu něco dodat?“

„Mohl bych dodat, že se musím snažit postavit pro svého klienta ten nej pohodlnější, nejpraktičtější a nejkrásnější dům, jaký se postavit dá. Mohl bych dodat, že se musím snažit prodat mu to nejlepší, co ve mně je, a také naučit ho poznat, co je nejlepší. To všechno bych mohl dodat, ale neudělám to. Protože nechci stavět domy, abych někomu sloužil nebo pomáhal. Nechci stavět domy proto, abych si získal klienty. Chci získat klienty, abych mohl stavět domy.“

„A jak jim chcete vnutit své představy?“

„Nechci nikomu nic vnučovat ani se nikomu v ničem podřizovat. Ten, kdo o mne bude stát, za mnou přijde sám.“

V tu chvíli děkan pochopil, co mu na Roarkovi tak vadí.

„Víte,“ řekl, „možná byste mě dokázal v leccems přesvědčit, kdybyste se aspoň tvářil, že vás zajímá, jestli s vámi souhlasím nebo ne.“

„To je pravda,“ přitakal Roark. „Je mi jedno, jestli se mnou souhlasíte nebo ne.“ Řekl to tak prostě, že to vůbec neznělo jako urážka, ale jako konstatování faktu, který si sám s překvapením poprvé plně uvědomil.

„Je vám jedno, co si myslí ostatní, což by se ještě dalo celkem pochopit. Ale to ani nechcete nikoho o své pravdě přesvědčit?“

„Ne.“

„Ale to je... to je přece absurdní.“

„Myslíte? Asi ano. Já nevím.“

„Jsem rád, že se tento rozhovor uskutečnil,“ řekl náhle děkan podstatně hlasitěji. „Nemusím si alespoň dělat výčitky svědomí. Jsem teď stejně jako většina členů posudkové komise přesvědčen, že se na profesi architekta nehodíte. Chtěl jsem vám pomoci. Teď jsem však zajedno s rozhodnutím komise. Vy nejste člověk, kterého by bylo třeba povzbuzovat. Naopak jste dost nebezpečný.“

„Pro koho?“

V tu chvíli se však děkan zvedl, čímž jasně naznačil, že pro něj rozhovor skončil.

Roark vyšel z děkanovy pracovny. Prošel pomalu dlouhými chodbami a sestoupil po schodech na trávník před budovou. Setkal se v životě už s mnoha takovými lidmi, jako byl děkan. Nikdy jim nerozuměl. Věděl jen, že mezi jeho a jejich konáním je nějaký podstatný rozdíl. Dávno už se tím nijak netrápil. Ale stejně jako hledal v každé budově nějaké hlavní

téma, tak i v lidech hledal nějaký ústřední motiv. Zdroj svého konání znal, jejich však určit nedokázal. Nezabýval se tím. Nikdy neuměl přemýšlet o jiných lidech. Občas se jen divil, co je vede k tomu, aby byli takoví, jací jsou. Když teď uvažoval o děkanovi, musel se na to ptát zas. V té otázce je klíč k nějakému podstatnému tajemství, pomyslel si. K principu, jež musí jednou pochopit.

Zastavil se. Na šedé vápencové římse, vystupující z cihlového zdiva budovy institutu, utkvěly v okamžiku těsně před setměním poslední paprsky odpoledního slunce. Zadíval se na ně a zapomněl na lidi, na děkana i na ten skrytý princip, který chtěl odhalit. Myslel jen na to, jak nádherně v tom křehkém světle kámen vypadá a co by se s ním dalo udělat.

Myslel na čistý arch papíru a představoval si, jak na něm vyrůstají holé stěny z šedého vápence s dlouhými skleněnými pruhy, jimiž proniká do tříd světlo oblohy. V rohu papíru se vyjímal výrazný, hranatý podpis – HOWARD ROARK.

2

„... Architektura, přátelé, je umění s velkým U založené na dvou vesmírných principech: Kráse a Užitečnosti. V širším slova smyslu jsou tyto principy jen součástí tří věčných hodnot: Věrnosti, Lásky a Krásy. Věrnosti tradicím našeho Umění, Lásky k našim bližním, jimž sloužíme, a Krásy, ano, té podmanivé bohyně všech umělců, ať již má podobu nádherné ženy či budovy. Ehm... Ano... Na závěr bych vám všem, kteří dnes stojíte na prahu kariéry architekta, rád připomněl, že se tímto stáváte strážci posvátného dědictví... Ehm... Ano... Vyrazte tedy směle do světa, vyzbrojeni třemi věčnými hodnotami, vyzbrojeni odvahou a představitostí a věrni zásadám, jež tato slavná škola po léta reprezentovala. Kéž jí sloužíte věrně ke cti nikoli jako otroci minulosti ani jako ti povýšenci, kteří uctívají originalitu nade vše a jejichž postoj je jen ignorantskou samolibostí. Kéž máte před sebou mnoho plodných a činorodých let a kéž se vám, než opustíte tento svět, podaří zanechat svou stopu v písku času!“

Guy Francon podpořil závěr svého proslovu gestem; jeho pravá ruka se široce rozmáchla a opsala ve vzduchu působivý oblouk. Byl to obyčejný pozdrav, ale bylo v něm cosi zvláštního, něco z oné švihácké bodrosti, kterou si Guy Francon mohl vždycky dovolit. Velký sál zahřměl nadšeným potleskem.

Po celých pětáctyřicet minut vzhlíželo moře mladých, upocených a dychtivých tváří slavnostně směrem k pódiu, na němž řečnil Guy Francon, čestný host promočního obřadu Vysoké školy technologické ve Stantonu. Guy Francon, který se uvolil přijet jen kvůli této příležitosti až z New Yorku, Guy Francon, spolumajitel oné věhlasné firmy Francon & Heyer, viceprezident Sdružení amerických architektů, člen Americké akademie humanitních věd a literatury, člen Národní komise výtvarného umění, tajemník Newyorské ligy uměleckých řemesel, předseda Spo-

lečnosti pro národní obrození architektury, Guy Francon, rytíř Čestné francouzské legie, držitel státních řádů Velké Británie, Belgie, Monaka a Thajska, Guy Francon, nejslavnější absolvent Stantonu, autor proslulé budovy Frinkovy národní banky v New Yorku, na jejímž vrcholu ve výšce pětadvaceti pater nad zemí plála věčná pochodeň ve tvaru miniaturní repliky Hadriánova mauzolea, vyrobená ze skla a nejkvalitnějších žárovek značky General Electric.

Guy Francon sestupoval z pódia, vědom si důležitosti svých pohybů. Jeho středně vysoká postava působila docela štíhle, ačkoli neblahá předzvěst tloustnutí na ní už byla patrná. Dobře věděl, že pětapadesát by mu nikdo nehádal. Nejenže neměl v obličejí žádnou vrásku, ale ani žádnou rovnou čáru; jeho tvář byla rafinovanou kombinací kulovitých a elipsovitých tvarů, kruhů a oblouků s pronikavými a duchaplností jiskřícíma drobnými očima. Jeho oblečení vyjadřovalo umělecky důsledný smysl pro detail. Když sestupoval po schodech z pódia, zalitoval, že je Stanton chlapecká škola.

Sál, jež měl před sebou, považoval za ukázkou vytríbené architektury, a to i přesto, že v něm bylo nyní díky tísnícímu se davu a nedostatečně řešené ventilaci poněkud dusno. Prostor se pyšnil obložením ze zeleného mramoru, litinovými korintskými sloupy natřenými zlatou barvou a stěnami zdobenými girlandami s pozlacenými motivy ovoce. Zvláště ananasy obstály ve zkoušce času velmi dobře, zaznamenal Guy Francon s uspokojením. Je to až dojemné, pomyslel si, je to už dvacet let, co jsem navrhl a postavil pro školu tuto budovu a tento sál, a teď jsem tu zpátky.

Sál byl napěchován jednolitou masou těl a tváří tak natěsno, že se na první pohled nedalo rozlišit, která tvář patří kterému tělu. Jako by to byl měkký, třesoucí se rosol paží, ramen, hrudníků a břich. Jedna z hlav, krásná, s bledou tváří a tmavými vlasy, patřila Peteru Keatingovi.

Seděl hodně vpředu a snažil se nespustit oči z pódia, protože věděl, že ho sleduje a také později bude sledovat spousta lidí. Neohlížel se, a přesto si po celou dobu uvědomoval jejich soustředěné pohledy. Měl tmavé, bystré, inteligentní oči. Jeho rty připomínaly souměrně vykroužený srpek měsíce s cípy obrácenými nahoru. Byly jemné a plné a díky onomu lehkému náznaku úsměvu působily vřele. Tvar lebky a přirozeně zvlněné prameny černých vlasů lemující mírně propadlé spánky dodávaly jeho hlavě téměř antickou dokonalost. Držel ji vzpřímeně jako člověk, který svou krásu považuje za samozřejmost, přitom však dobře ví, že jiní ne. Byl to Peter Keating, hvězda mezi stantonskými studenty, předseda studentské rady, kapitán lehkotletického oddílu, člen nejvýznamnějšího studentského klubu, vítěz soutěže o nejoblíbenější osobnost univerzity.

Ten dav je tu proto, aby viděl, jak budu dnes promován, pomyslel si Peter Keating a pokusil se odhadnout kapacitu sálu. Všichni znali jeho školní výsledky a nikdo ho v nich už dnes nemůže předčit. Jistě, byl tu ještě Shlinker. Shlinker byl silný konkurent, ale v posledním ročníku se Peterovi podařilo Shlinkera překonat. Však se kvůli tomu nadřel jako kuň. Dnes tedy neměl žádné rivaly... Náhle ucítil, jako by mu něco sjelo krkem do žaludku, něco studeného a prázdného, černé nic valící se dolů a zanechávající za sebou ten pocit – ani ne myšlenku, jen náznak pochybnosti –, zda je skutečně tak skvělý, za jakého bude dnes prohlášen. Zapátral v davu po Shlinkerovi, až spatřil jeho nažloutlý obličej za zlatými obroučkami brýlí. Věnoval mu přátelský pohled, plný úlevy, ujištění a vděčnosti. Bylo jasné, že Shlinker se mu vzhledem ani schopnostmi nemůže nikdy rovnat; nebyl sebemenší důvod o tom pochybovat, vždycky dokáže Shlinkera a všechny Shlinkery na světě překonat, nikdy nikomu nedovolí dosáhnout něčeho, čeho by nedosáhl sám. Jen ať ho klidně všichni sledují! On už se postará, aby měli co sledovat. Horký dech a očekávání, jež cítil kolem sebe, ho opájely. Život je tak nádherný, pomyslel si Peter Keating.

Začínala se mu trochu točit hlava. Byl to příjemný pocit. Podvolil se mu a jakoby v mráкотách se jím nechal vynést na pódium před všechny ty tváře. Stál tam – štíhlý, elegantní a šlachovitý – a nechal dopadat na svou hlavu příval slov. Z jeho hlasité záplavy vyrozuměl, že absolvoval s vyznamenáním, že získává zlatou medaili Sdružení amerických architektů a že Společnost pro národní obrození architektury mu uděluje prestižní cenu – čtyřleté stipendium na Akademii výtvarných umění v Paříži.

Pak mu všichni třásli rukou. Škrábal si zpoceně čelo koncem srolovaného pergamenu, pokyvoval hlavou, rozdával úsměvy na všechny strany a dusil se v černém taláru, doufaje, že si lidé nevšimnou štkající matky, která ho objímala kolem ramen. Ředitel mu potřásl rukou a zaburácel: „Stanton je na vás pyšný, hochu.“ Děkan mu potřásl rukou a neustále opakoval: „... skvělá budoucnost... skvělá budoucnost... skvělá budoucnost...“ Profesor Peterkin mu potřásl rukou a poplácal ho po rameni: „... zjistíte, že to je to nejpodstatnější; já jsem si to například ověřil, když jsem stavěl poštovní budovu v Peabody...“ Dál už ho Peter Keating neposlouchal, protože historii poštovní budovy v Peabody znal nazpaměť. Byla to jediná budova, kterou kdy profesor Peterkin postavil, než se rozhodl obětovat svou kariéru učitelskému povolání. Hodně lidí chválilo Keatingovu závěrečnou práci – Palác výtvarného umění. Keating si v tu chvíli za živého boha nedokázal vybavit, co to bylo za projekt.

To všechno se mu slilo v jediný obraz, obraz toho, jak mu potřásá rukou Guy Francon, a v uších mu zůstala ozvěna Franconova důvěrného tónu: „... jak říkám, hochu, to místo je pořád volné. Ačkoli teď, když jste dostal to stipendium... bude to těžké rozhodování... diplom z Paříže je pro mladého člověka důležitá věc... ale byl bych rád, kdybych vás mohl mít ve svém ateliéru...“

Slavnostní promoce ročníku '22 trvala ještě dlouho a nesla se v důstojné atmosféře. Keating pozorně naslouchal všem projevům. Když slyšel ty donekonečna se opakující věty o „mladých mužích coby naději americké architektury“ a o „zlaté bráně otevřené do budoucnosti“, věděl, že to on je tou nadějí a že právě jemu patří ta budoucnost. Bylo příjemné slyšet toto ujištění z úst tolika významných lidí. Při pohledu na šedovlasé řečníky si v duchu představoval, oč mladší bude on, až dosáhne stejného uznání jako oni, stejného a ještě mnohem většího.

Náhle si vzpomněl na Howarda Roarka. Překvapilo ho, že když se mu vybavilo jeho jméno, projela jím ostrá vlna radosti, a to ještě dřív, než si stačil uvědomit proč. Pak si vzpomněl: Howard Roark byl ráno vyloučen ze školy. V duchu se napomenul a pokusil se v sobě vzbudit upřímnou lítost. Kdykoli však na Roarkovo vyloučení znovu pomyslel, ona skrytá radost se vrátila. Tím se totiž definitivně potvrdilo, jak směšné bylo považovat Roarka za nebezpečného rivala. Byly doby, kdy se Roarka bál dokonce víc než Shlinkera, přestože byl Roark o dva roky mladší a o ročník níž než on. Pokud ho snad kdy trápily pochybnosti o tom, kdo z nich dvou je nadanější, nebyl právě dnešní den definitivní odpovědí? Pravda je, že kdykoli nemohl s něčím pohnout, s projektem nebo něčím takovým... tedy ne že by s tím nemohl pohnout, jenom prostě neměl čas se nad tím zamyslet, Roark ho nikdy neodmítl a vždycky mu pomohl. Tedy! Jak ten si dokázal poradit s každým problémem! Jako když se zatáhne za správný konec a uzel je rázem rozmotán... A k čemu mu to je? Co z toho teď má? Je úplně odepsaný. Konečně pocítil Peter Keating vůči Howardu Roarkovi patřičnou lítost.

Když byl Peter Keating vyzván, aby pronesl pár závěrečných slov, sebevědomě se zvedl. Nemohl dát najevo, jak se toho děsí. Neměl o architektuře co říct. Přesto spustil s hlavou vztyčenou, jako rovný mezi rovnými, snad jen trochu nesměle, aby žádnou z přítomných veličin náhodou neurazil. Pamatoval si z toho jen, jak říká: „Architektura je velké umění... s očima upjatýma k budoucnosti a s úctou k minulosti v srdcích... ze společenského hlediska nejdůležitější mezi všemi řemesly... a jak už zde řekl ten, který je nám všem takovou inspirací, ony tři věčné hodnoty jsou: Věrnost, Láska a Krása...“

Později na chodbě v hluku a zmatku odcházejícího davu chytil Keatinga za rameno spolužák a pošeptal mu: „Běž ze sebe shodit to kvádro, Petere, vyrazíme na flám. Dnes večer patří Boston jenom nám. Za hodinku jsem u tebe.“ Ted Shlinker se přidal: „Jdeš s námi, Petere, ne? Bez tebe by to nebylo ono. Mimochodem, gratuluju. Všechno dobrý. Vyhrát může vždycky jen jeden.“ Keating popadl Shlinkera kolem ramen a v očích se mu zaleskla naléhavost a srdečnost, jako by Shlinker byl jeho nejmilejší přítel. Stejně zaujetí bylo možné vyčíst z jeho pohledu, ať ho věnoval komukoli. „Díky, Tede. S tou medailí mám ale trochu výčitky svědomí – myslím, že by sis ji zasloužil spíš ty, ale člověk nikdy neví, co ty staré páprdy kdy napadne.“ Teď už se však Keating ubíral řídkou tmou k domovu a přemýšlel, jak dnes večer uniknout matce.

Udělal toho pro něj dost, to musel uznat. Pocházela z dobré rodiny, měla dokonce i maturitu, jak často zdůrazňovala, a přesto vždycky tvrdě pracovala, brala na byt nájemníky, což bylo v její rodině dříve něco nemyslitelného.

Jeho otec kdysi vlastnil ve Stantonu papírnictví. Změny, jež s sebou přinesla doba, připravily Petera Keatinga staršího nejprve o živnost a kýla pak o život. Už dvanáct let žila tedy Louisa Keatingová v domě na konci jedné spořádané ulice sama, s vdovským důchodem z manželovy pojistky – na jeho řádné proplácení si dokázala vždycky dohlédnout – a se synem. Důchod byl skromný, ale s příspěvím nájemníků a trochou pevné vůle se jí celkem dařilo vyjít. V létě vypomáhal i syn, dělal recepčního v hotelu nebo pózoval pro reklamy na klobouky. Paní Keatingová se rozhodla, že její syn zaujme ve světě své právoplatné místo, a upnula se k této myšlence stejně nenápadně a neúprosně jako pijavice. A to jsem chtěl být kdysi umělcem, vzpomněl si Keating pobaveně. Byla to právě jeho matka, kdo mu vybral lepší obor pro uplatnění jeho výtvarného nadání. „Architektura je uznávaná profese,“ tvrdila. „A navíc se díky ní seznámíš s nejlepšími lidmi.“ Dotlačila ho tam, kde ho chtěla mít, ani nevěděl jak a kdy. Zvláštní je, pomyslel si Keating, že si celá ta léta na své mladistvé ambice vůbec nevzpomněl. A zvláštní je, že ho to teď zamrzelo – vzpomenout si. Dnešní večer byl však jako stvořený na takové vzpomínky – a na to, aby se na ně dalo navždy zapomenout.

Architekti vždycky dosahovali závratných kariér, přesvědčoval se v duchu. A když jednou stanuli na vrcholu, spadli z něj snad? Náhle se mu vybavil Henry Cameron, před dvaceti lety stavitel mrakodrapů, dnes starý alkoholik živořící v ateliéru kdesi na nábřeží. Keating se otrásl a přidal do kroku.

Jak procházel ulicemi města, přemýšlel, zda ho lidé pozorují. Sledoval obdélníky rozsvícených oken, a když se za nimi pohnula záclona a něčí

hlava se vyklonila ven, říkal si, že se možná vyklonila za ním. A když ne, tak jednou se za ním určitě vykloní. Jednou se za ním vykloní hlavy ze všech oken.

Ve chvíli, kdy se Keating blížil k domu, seděl Howard Roark na schůdcích verandy. Opíral se lokty o schod, dlouhé nohy natažené před sebou. Nad sloupky verandy se plazil svlačec a vytvářel oponu mezi domem a světlem pouliční lampy na rohu.

Bylo zvláštní pozorovat elektrickou žárovku ve vzduchu jarní noci. Prohlubovala tmu v ulici a změkčovala ji, visela tam osamoceně jako prázdná díra, neponechávající k vidění nic než pár nehybných větví obtížených čerstvými listy, jež narušovaly její okraje. Ten nepatrný náznak nabytí obřích rozměrů, jako by tma byla celá zaplavena listím. Mechanická koule skla propůjčovala listům více života; brala jim barvu a naplňovala je příslibem, že za dne budou zářit jasnější zelení, než jakou si lze představit. Brala člověku zrak a zanechávala místo něj nový vjem, ani vůni, ani dotek, a přesto obojí, pocit jara a prostoru.

Když Keating zahlédl ve tmě verandy zářivě červenou kšticí, zastavil se. Patřila tomu, se kterým se chtěl dnes večer potkat. Byl rád, že je Roark sám, a zároveň se toho trochu bál.

„Gratuluju, Petere,“ řekl Roark.

„Jo... Jo, díky...“ Keatinga překvapilo, že mu to zalichotilo mnohem víc než cokoli, co toho večera slyšel. Byl rád, že ho Roark ocenil, a zároveň se před ním trochu styděl, což ho uvnitř štvalo. „Jak ses to vlastně... jak to že to víš...“ Náhle vyhrkl: „Máma se ti chlubila, co?“

„Chlubila.“

„To si mohla odpustit.“

„Proč?“

„Hele, Howarde, ty víš, jak mě mrzí, že tě...“

Roark zaklonil hlavu dozadu a vzhlédl k němu.

„Nelam si s tím hlavu.“

„Víš, chtěl jsem s tebou mluvit, Howarde, o něčem se s tebou poradit. Můžu si přisednout?“

„O co jde?“

Keating se posadil na schody vedle něj. V Roarkově přítomnosti nedokázal nic předstírat. Ostatně se o to teď ani nepokoušel. Zaslechl šum padajícího listu. Byl to tenký, křehký jarní zvuk.

V tu chvíli si byl jist, že k Roarkovi něco cítí; v tom citu se snoubila bolest s úžasem a bezmocností.

„Nebude ti to připadat jako drzost,“ spustil Keating opatrně a otevřeně, „že tě chci zatěžovat svými problémy, když tebe právě...?“

„Řekl jsem, aby sis s tím nelámal hlavu. Tak o co jde?“

„Víš, občas jsem si o tobě myslel, že jsi blázen,“ řekl Keating a sám byl překvapen svou upřímností. „Ale vím, že se vyznáš – myslím v architektuře – líp než všichni ti hlupáci dohromady. A taky vím, že ji máš rád víc než kdo jiný.“

„No a?“

„No a vlastně ani nevím, proč s tím otravuju zrovna tebe, ale – víš, Howarde, nikdy jsem ti to neřekl, ale tvůj názor pro mě znamená víc než děkanův. Možná že nakonec stejně dám na děkana, ale tvůj názor pro mě prostě znamená víc, i když nevím proč. Ani nevím, proč to vlastně říkám.“

Roark se na něj obrátil, podíval se mu do očí a rozesmál se. Byl to milý, mladistvý, přátelský smích, u Roarka něco tak vzácného, že měl Keating pocit, jako by mu někdo stiskl povzbudivě ruku. Úplně přitom zapomněl, že na něj čekají na večírku v Bostonu.

„Ale no tak,“ řekl Roark, „myslíš snad, že tě ukousnu? Tak už to vyklop.“

„Jde o to stipendium. O tu pařížskou cenu, co mi dneska dali.“

„A co je s ní?“

„Je to na čtyři roky. Guy Francon mi ale před časem nabídl práci ve svém ateliéru. Dnes mi potvrdil, že to místo je pořád volné. A já teď nevím, jak se rozhodnout.“

Roark se na něj podíval. Jeho prsty rytmicky ťukaly do schodů.

„Jestli chceš slyšet můj názor, Petere, tak podle mě jsi už teď udělal chybu. Že ses mě na to zeptal. Že ses vůbec kohokoli ptal. Lidí se nikdy neptej. Rozhodně ne na svou práci. Copak nevíš sám, co chceš? Jak tak můžeš žít?“

„Vidíš, a to je právě to, v čem tě obdivuju, Howarde. Že ty to vždycky víš.“

„Nech si ty lichotky.“

„Ale já to myslím vážně. Jak to že se vždycky dokážeš tak snadno rozhodnout?“

„Jak to že tobě nevadí nechat za sebe rozhodovat druhé?“

„Protože si nejsem jistý, Howarde. Nikdy si nejsem jistý sám sebou. Nevím, jestli jsem skutečně tak dobrý, jak říkají. Nikdy bych to nikomu jinému nepřiznal. Asi právě proto, že sis tak jistý, tak...“

„Petey!“ ozval se za nimi hlas paní Keatingové. „Petey, zlatíčko! Co tam tak dlouho děláš?“

Stála ve dveřích ve svých nejlepších šatech z burgundského taftu, šťastná a nazlobená.

„A já tu sedím úplně sama a čekám na tebe! Proč se prosím tě válíš ve svátečních šatech po těch špinavých schodech? Koukej honem vstát. Už ať jste vevnitř, hoši. Přichystala jsem vám horkou čokoládu a sušenky.“

„Prosím tě, mami. Potřeboval jsem s Howardem něco probrat,“ namítl Keating, ale mezitím už se zvedl.

Zdálo se, že ho neslyšela. Vešla do domu a Keating za ní.

Roark se za nimi chvíli díval, pak pokrčil rameny, zvedl se a následoval je.

Paní Keatingová se usadila do křesla. Nažehlená sukně na ní prkenně zapraskala.

„Tak o čem jste to tam venku vy dva diskutovali?“ zeptala se.

Keating se dotkl prstem popelníku, sebral ze stolu krabičku zápalek, zase ji hodil zpátky a pak, ignoruje její otázku, se obrátil na Roarka.

„Poslyš, Howarde, nemusíš se přetvařovat,“ řekl pronikavým hlasem. „Mám se na to stipendium vykašlat a jít do práce, nebo mám nechat Francona čekat, získat francouzský diplom a vytrít tady těm venkovským balíkům zrak? Co myslíš?“

Něco se vytratilo. Vzácný okamžik byl pryč.

„No počkej, Petey, chceš snad říct, že...“ vložila se do toho paní Keatingová.

„Ty se do toho nepleť, mami! Je to těžké rozhodování, Howarde. Ne každému se poštěstí získat stipendium ve Francii. Člověk musí být fakt dobrý, aby si ho zasloužil. Studium na francouzské univerzitě – sám víš, jakou to má váhu.“

„Nevím,“ odvětil Roark.

„Hele, já se teď nechci bavit o tvých vzdušných zámcích. Chci slyšet praktickou radu pro člověka v mé situaci. Nemohl bys na chvíli zapomenout na ideály a zkusit...“

„Tebe nezajímá můj názor,“ řekl Roark.

„Jak to že ne! Vždyť se tě na něj ptám!“

Keating se nedokázal chovat bezprostředně, když měl publikum, jakékoli publikum. Něco se vytratilo. Nevěděl co, ale cítil, že Roark to ví. Roarkův pohled ho znervóznil, a to ho rozčililo.

„Já chci architekturu *dělat*,“ vyštěkl, „ne o ní jen tlachat! Je to sice prestižní záležitost – studovat ve Francii. Rázem z tebe udělá něco víc, než jsou všichni ti hochštapleři, co se domnívají, že umějí stavět. Na druhé straně – začínat u Francona, u samého Guye Francona, který ti osobně nabízí pomocnou ruku...“

Roark se odvrátil.

„Kdo z našeho ročníku se se mnou bude moct měřit?“ pokračoval Keating zaslepeně. „Za rok se budou všichni chvástat, že pracují pro nějakého

Smithe nebo Jonese, jestli vůbec seženou nějakou práci. Zatímco já budu u Francona & Heyera!“

„Máš pravdu, Petere,“ řekla paní Keatingová a vstala. „Tak zásadní rozhodnutí nemůžeš probírat s matkou. Je to příliš důležité. Pan Roark ti určitě poradí lépe.“

Podíval se na matku. Nechtěl slyšet její názor. Věděl, že má-li se vůbec rozhodnout, musí to udělat dřív, než se k tomu vyjádří ona. Zastavila se a dívala se na něj, připravená odejít. Věděl, že to není póza – kdyby si to přál, opravdu by odešla. Přál si, aby odešla, zoufale si to přál. Řekl:

„Ale mami, jak můžeš něco takového říct? Samozřejmě že chci slyšet tvůj názor. Co... co ty si o tom myslíš?“

Zlostnou podrážděnost v jeho hlase přešla bez povšimnutí. Usmála se.

„Já si, Petey, jako obvykle nemyslím nic. Je to přece na tobě. Vždycky sis o všem rozhodoval sám.“

„No...“ začal nejistě s pohledem upřeným na ni, „kdybych šel na tu akademii...“

„Výborně,“ řekla paní Keatingová, „běž na akademii. Je to slavná instituce. Na míle daleko od domova. Samozřejmě že když odjedeš, najde si pan Francon místo tebe někoho jiného. Lidi si o tom budou vyprávět. Všichni vědí, že si pan Francon každý rok vybírá do svého ateliéru nejlepšího stantonského studenta. Jsem zvědavá, co si řeknou, když to místo dostane někdo jiný. Ale na tom snad tak nezáleží.“

„A co... co jako si lidi řeknou?“

„Asi nic hrozného. Snad jen, že ten, co dostane to místo, byl nejlepší z ročníku. Nejspíš to bude Shlinker.“

„Ne!“ Keating vztekle polkl. „Shlinker ne!“

„Ano,“ řekla sladce. „Shlinker.“

„Ale...“

„Ale proč by ses měl starat o to, co si řeknou lidi? Důležité je jen to, abys ty byl spokojený.“

„A ty myslíš, že Francon...“

„Proč bych měla myslet na pana Francona? Ten pro mě nic neznamená.“

„Mami, ty chceš, abych vzal to místo u Francona?“

„Já nechci nic, Petey. Ty máš přece vždycky poslední slovo.“

Nebyl si jist, zda ji má opravdu rád. Ale byla to jeho matka, a tomuto faktu se všeobecně a automaticky přisuzoval význam, že ji miluje. Bral tedy za samozřejmost, že ať k ní cítí cokoli, musí to být láska. Nevěděl, zda existuje nějaký reálný důvod, proč by měl respektovat její názor. Byla jeho matka, a to byl důvod nad všechny důvody.

„Jistě, mami... ale... ano, já vím, ale... Howarde?“

Bylo to volání o pomoc. Roark napůl seděl, napůl ležel na gauči v rohu místnosti a rozvaloval se líně jako kotě. Ta podobnost Keatinga často udivovala. Roark ovládal pohyby s přesností kočky, pohyboval se se stejně neslyšným napětím, a stejně tak dokázal i odpočívat – v kočičí, beztvaré uvolněnosti, jako by neměl v těle jedinou kost. Teď k němu Roark vzhlédl a řekl:

„Víš sám, Petere, co si o tom všem myslím. Vyber si menší zlo. Co tě naučí na akademii? Jen další renesanční paláce a operetní kulisy. Utlučou v tobě všechno, co možná v tobě je. Umíš odvést dobrou práci, čas od času, když ti někdo dá prostor. Jestli se opravdu chceš něco naučit, jdi pracovat. Francon je starý podvodník a hlupák, ale nechá tě stavět. O to dřív se budeš moct postavit na vlastní nohy.“

„I pan Roark má občas pravdu,“ komentovala to paní Keatingová, „i když se někdy vyjadřuje jako dlaždič.“

„Ty si opravdu myslíš, že umím odvést dobrou práci?“ Keating se na něj díval, jako by v jeho očích hledal odraz té jediné věty – nic jiného pro něj nebylo podstatné.

„Občas jo,“ řekl Roark, „ale ne moc často.“

„Když už je tedy všechno rozhodnuto...“ spustila paní Keatingová.

„Musím si to ještě pořádně rozmyslet, mami.“

„Když už je tedy všechno rozhodnuto, dáte si trochu té horké čokolády? Hned jsem s ní zpatky!“

Poslala směrem k synovi nevinný úsměv, vyjádření své podřízenosti a vděčnosti, a odšustila z pokoje.

Keating chvíli přecházel nervózně sem a tam, pak se zastavil, zapálil si cigaretu, několikrát krátce potáhl, zprudka vyfoukl kouř a pohlédl na Roarka.

„Co teď budeš dělat ty, Howarde?“

„Já?“

„Já vím, že to ode mne bylo sobecké zatahovat sem teď svoje problémy. Matka to myslí dobře, ale dohání mě k šílenství... Ale nechme toho. Tak co budeš dělat?“

„Pojeďu do New Yorku.“

„To je skvělé. Pracovat?“

„Pracovat.“

„Budeš... budeš dělat architekturu?“

„Architekturu, Petere.“

„To je úžasné. Fakt. A máš už něco jistého?“

„Budu pracovat pro Henryho Camerona.“

„To nemyslíš vážně, Howarde!“

„Myslím.“

„Vždyť je to nula, dneska už nic neznamená! Já vím, že má jméno, ale je přece úplně vyřízený! Nemá žádné velké zakázky, už celá léta žádnou nedostal! Ateliér má prý v nějaké zapadlé díře. Jaká tě u něj čeká budoucnost? Co tě může naučit?“

„Nic zvláštního. Jen stavět domy.“

„Prokristapána, přece se nemůžeš takhle dobrovolně odepsat! Myslel jsem... jo, myslel jsem, že po dnešku trochu vystřízlivíš!“

„Vždyť jo.“

„Poslyš, Howarde, jestli to děláš jen proto, že si myslíš, že by tě teď nikdo jiný nepřijal, nikdo lepší, pak to není přece žádný problém. Zpracuju Francona, seženu ti nějaké kontakty a...“

„Díky, Petere. Ale to nebude třeba. Už jsem se rozhodl.“

„Co na to řekl?“

„Kdo?“

„Cameron.“

„Ještě jsem s ním nemluvil.“

Venku zatroubilo auto. Keating se ťukl do čela, a jak se rozběhl, aby se nahoře převlékl, vrazil ve dveřích do matky, která nesla plný podnos. Shodil z něj jeden šálek.

„No Petere!“

„To nevádí, mami!“ Popadl ji za lokty. „Musím běžet, zlato. Malá pánská jízda – já vím, já vím, nic mi neříkej – nezdržím se dlouho a – víš co? Potom spolu oslavíme můj nástup k firmě Francon & Heyer!“

Vtiskl jí spěšný polibek s onou bujarou rozpustilostí, jež ho občas činila tak neodolatelným, a vyřítil se z pokoje nahoru po schodech. Paní Keatingová zavrtěla hlavou, nechápavě, káravě a šťastně.

Když ledabyly rozhazoval svršky po svém pokoji, vzpomněl si, že musí poslat do New Yorku telegram. Ta myšlenka mu celý den nevytanula na mysli, teď se však dostavila s neodkladnou naléhavostí. Měl pocit, že ten telegram musí poslat teď hned. Naškrábal tedy rychle na kus papíru:

Nejmilejší Katie přijedu do New Yorku práce u Francona s láskou navždy tvůj Peter.

Peter uháněl nocí směrem k Bostonu, zaklíněn mezi dvěma spolužáky, vítr a silnice svištěly kolem něho. Opájel se myšlenkou, že svět se teď před ním otevírá stejně jako černá tma letící před pohupujícími se reflektory.

Byl svobodný. Byl připraven. Za pár let – vlastně za chvíli, protože čas v rychlosti toho auta neexistoval – bude jeho jméno znít zvučně jako trubka vytrhující lidi ze spánku. Byl připraven dokázat velké věci, úžasné věci, věci, které v... v... no, sakra... v architektuře ještě nikdo nikdy nedokázal.